

Dawkins ve Tanrı Hipotezi Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım

İLYAS ALTUNER^a

Geliş Tarihi: 12.09.2016 | Kabul Tarihi: 30.10.2016

Öz: Dawkins'in amacı dinlerin Tanrısına saldırmak değil, Tanrı kavramının içerdiği felsefi, toplumsal, siyasi ve psikolojik anlamların bertaraf edilmesidir. Böyle bir sonuç, yaratıcı zihnin evreni tasarlayıp yarattığı düşüncesini yerinden eder. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Dawkins'in söylediği şeylerin kendi içerisinde tutarlı olabilmesi için, evrim geçi-
rerek varlığa gelmiş herhangi bir yaratıcı zihnin bulunması gerekir. Oysa böyle bir varlık henüz yeryüzüne gelmiş değildir. Yazarın amacı belki de evrimle akıllı tasarım arasındaki kaçınılmaz gerginliği Tanrı hipotezinin savunulamaz oluşuna yahut bu hipotezin çürütülebilirliğine kanıt olarak sunmak istemektir. Bu yazıda biz, Dawkins'in ileri sürdüğü tezlerin temelsiz oluşunu dile getirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Dawkins, Tanrı hipotezi, semavi dinler, bilinemezlik, evrim, büyük dua deneyi.

^a Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
altuneril@yahoo.com

A Critical Approach to Dawkins and His God Hypothesis

İLYAS ALTUNER

Received: 12.09.2016 | Accepted: 30.10.2016

Abstract: Dawkins' aim is not to attack on God of religions but to eliminate philosophical, social, political and psychological meanings in which is included by the concept of God. Such an outcome displaces the conception that Creator Mind has designed the universe and created it. But here is a point that since Dawkins' expressions is coherent in them, it is necessary to be discovered any creator mind come into existence as evolving. However, such a being has yet not come into the world. The aim of author is possibly to present the unavoidable tension between evolution and intelligent design as an evidence for indefensibility or refutability of God hypothesis. In this paper, we will try to put into words that theses propounded by Dawkins are groundless.

Keywords: Dawkins, God hypothesis, divine religions, agnosticism, evolution, the great prayer experiment.

Giriş

Richard Dawkins'in Tanrı hipotezi konusuna giriş yaparken Eski Ahit'in Tanrısı hakkında en acımasız sözleri sarf etmesi, aslında hipoteze konu olan aşkınsal varlığın ilk ve asli biçimini Eski Ahit'te bulmaktan kaynaklanır. Her ne kadar acımasız, zalim ve kana susayan bir varlık kavramı olarak görmüş olsa da, Tanrının aslında bütün dinlerde aynı karaktere büründüğü söylenemez. Gerçekte Yeni Ahit'in Tanrısını da benzer şekilde suçlayan yazar, İsa karakteri üzerinde onun hoşgörülü bir süt çocuğu olma özelliğine bürünmüş yanının asıl insan yanından daha fazla öne çıktığını belirtir. Dawkins, asıl meselenin ne Yahudilerin Tanrısı *Yehova* ne de Hıristiyanların sıkıcı Tanrısı *Baba* ile çözümlenmesi gerektiği tarafındadır. Onun meselesi, Tanrı hipotezinin, daha doğrusu Tanrı kavramının bizzat kendisiyledir. Yoksa her iki dinin Tanrısına saldırılarak da bir Tanrı karşıtlığı yapılabileceği gibi, bu dinlerdeki tutarsız, çelişkili hatta adalete ve ahlaka aykırı pek çok yasadın yola çıkarak da Tanrıya saldırılabilir. Tanrı hipotezini tartışmaya açarken, yazar bu konunun içeriğini şu şekilde ifade etmektedir: "Biz dâhil, evreni ve içindeki her şeyi planlı olarak tasarlayıp yaratan bir üstün insan, bir doğüstü varlık vardır."¹ Dawkins, kitabının asıl konusunun herhangi bir şeyi tasarlamaya yetecek karmaşıklıkta bir zihnin yalnızca evrimin kademeli yolunda uzun bir zaman zarfında meydana gelebileceğini, uzun bir evrim sürecinin ürünü olabileceğini söyler. Buradan, evrim geçiren zihinlerin evrene en son dâhil olanlar olduğu sonucu elbette açığa çıkar.

1. Çoktanrıcılık

Çoktanrıcılıktan tektanrıcılığa geçişin kanıt gerektirmeyen bir ilerleme süreci olduğunun kabul edilmesinin gerekliliğini anlamadığını belirten Dawkins, Katolik Ansiklopesisi'nin hem çoktanrıcılığı hem de ateizmi umursamaz bir tavır takınması garipser. Çoktanrıcılıktan tektanrıcılığa geçiş sürecini bir ilerleme olarak addet-

¹ Richard Dawkins, *The God Delusion*, London: Bantam Press, 2006, s. 31. Kitabın Türkçe çevirisi için bkz. *Tanrı Yanılgısı*, çev. Tunç Tuncay Bilgin Kalisto, İstanbul: Kuzey Yayınları, 2008, s. 36.

mek, nihayetinde onun da bir Tanrı eksiltilecek ateizme dönüşmesinin kader oluşunu söylemeye götürür. Hem ateizmin kendisini çürüttüğü ve hem de politeizmin felsefecilerin zihinlerini tatmin etmediği şeklindeki Katolik görüş, yalnızca aldırmaçlığın ve umursamazlığın yaşam tarzıdır. Dawkins, Tektanrıci şovenizm dediği politik ayrımcılığın bir sonucu olarak artmasından duyduğu endişeyi dile getirir. Öyle ki, din adına para toplayan birtakım insanlar servetlerine servet katmışlar ve kendilerini Tanrının sesi olarak telakki ettiklerinden, yaptıkları işin kutsal olduğunu iddia etmişlerdir.²

Bu durumda yazara göre yapılması gereken şeylerden birisi, ateistler gibi ayrımcılığa tabi tutulan çoktanrıci inanç sahipleri kendi yanlarına çekmek olmalıdır. Ancak politeistin buna yanaşma niyeti olmadığı gibi, onlara katılma nedeni de yazara göre şöyledir: Onları yenemiyorsan, onlara katıl. Bu gayet mantıklı ve akıllıca bir tutum olması açısından hiç de şaşırtıcı değildir. Çoktanrıciğe örnek olarak gösterilen Hindu dinine mensup insanlar nihayetinde inandıkları Tanrının aslında sadece bir Tanrı olduğunu düşünürler. “Onun çoktanrıciği aslında çoktanrıcilik değil, tebdili kıyafete bürünmüş tektanrıciliktir.”³ Yazara göre Hindu inancındaki çoktanrıcilik aslında tek bir Tanrıya yani yaratıcı Brahman’a indirgenebilir ve Vişnu, Şiva gibi tanrılar yalnızca Brahman’ın sembelleri yahut varlık bulmuş halleridirler. Aslında dinler tarihi açısından pek sağlıklı bir açıklama olmasa da, yazarın söylediği şeyler bir yere kadar haklıdır. Hindu dininin ana metni Vedalar yaratıcı Brahman’ın zamandan doğduğunu ve zamana mahkum olduğunu söylemesine rağmen, son Veda olan Upanishad metinleri Brahman’ı yaratıcı Tanrı ve diğer şeyleri de bu yaratıcı Tanrının görünüşleri olarak addeder. Brahman, bu öğretilerde Atman adıyla varlıkların içine sızan bir tür soluk, bir nevi ruhtur.

² Bu tür kötü davranışlar insanın doğasında bulunmasının yanında evrenin içinde de doğal kötülüklerin bulunduğu düşüncesi ateizmin en önemli savunularından biri olmuştur. Çağımızın meşhur ateizm savunusu Flew tarafından “Theology and Falsification” adlı makalede etkili olarak dile getirilmiştir. Makalenin bulunduğu yer için bkz. Antony Flew, *Philosophical Essays*, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 1998, s. 41-44.

³ Dawkins, *The God Delusion*, s. 33; *Tanrı Yanıtı*, s. 38.

Yazar ayrıca Hıristiyan dünyasının bir türlü aydınlığa kavuştu-ramadığı Tanrı üçlemesini ele alırken, bazı kesimlerin tektanrıcı eğilimle İsa'yı reddetmeleriyle kilisenin onları aforoz etmesi arasındaki gerilimden bahseder. Onların teslis görüşü, zaten hiç ilerlememiş olan ilahiyatın gericiliğinin açık göstergesidir. Bu insanların kendilerine aşırı güven duymalarının nedeni, ilahi düşünceleri destekleyecek herhangi bir kanıtta yoksun olmalarıdır. Yazarın Hıristiyanlık için genelde eleştiri getirdiği noktalardan birisi de azizlerin çok sayıda olmasıdır. Her gelen papa bir sürü aziz ilan etmekte ve her eylemi çok tanrıcılıkla flört halinde olan mistik bir ifade tarzıyla açıklamaktadır. "Hayat, bir hayal ürünüyle daha pek çok şey arasındaki farkla canını sıkılamak için oldukça kısadır."⁴

Tanrının cinsiyetini tartışmak kadar yersiz bir düşünce, ilahiyatçılar arasında vuku bulan bir şeydir. İbrahim'in Tanrısının erkekliliğine nazaran feminist ilahiyatçılar da kadın Tanrıdan bahsederler. Oysa olmayan bir Tanrının erkek ya da dişi olmasının ne önemi olduğunu düşünmek gereklidir, çünkü varoluş, cinsiyetten daha az önemli bir konu değildir. Yazarın kastetmeye çalıştığı şey, ister tektanrıcı ister çoktanrıcı olsun, bütün doğaüstü güçlerin varlığına inanmadığını ve bu inançların öne sürmeye çalıştığı Tanrı hipotezine karşı mitoloji oldukları gerekçesiyle savaş açtığıdır.

2. Tektanrıcılık

Din denilince akla elbette İbrahimi dinler olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gelmektedir. Bu üç dinin atası durumunda olan Yahudiliğin Tanrısı, Dawkins'e göre kaba saba, yasak hastası, rakip tanrılara üstün görülen ve seçilmiş bir bozkır kabilesinin ayrıcalıklı Tanrısıdır. Pavlus tarafından kurulan Hıristiyanlık ise, Yahudiliğin bu yasakçı ve kaba tarafından sıyrılan ve merhameti ön plana çıkarılan bir Baba inancı getirmiştir.⁵ Ancak Müslümanlar tarafından

⁴ Dawkins, *The God Delusion*, s. 35; *Tanrı Yanılgısı*, s. 40.

⁵ Baba imajının aslında çok eskilere dayandığını söyleyen Freud, insandaki içgüdüler sayesinde geçmişte yapılan ve kazanılan birtakım imajların daha sonraları güçlü birer gerçeklikler olarak insan zihnine yerleştiğini söyler. Binlerce yıllık geçmişten sonra bir ilkel babanın olduğu ve hangi kaderi paylaştığı eğer unutulmuşsa, hangi gelenekten söz edilmesi gerektiğinin söylenmesi oldukça güçtür. Sigmund Freud, *Moses and Monotheism*, trans. Katherina Jones, New York: Vintage

kurulan yeni dinle birlikte Yahudiliğin o katı tektanrıcılığına geri dönüş yapılmıştır. Yazarın söyledikleri kısmen doğru olmasına rağmen, Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın kabalığı yahut merhameti asıl dinin bozulmuş halleri olduğundan gerçekleri tam olarak yansıtmamaktadır. İslam hakkında yahut Allah inancına dair söylediği şeyler de onun İslam dininden habersiz olduğunu açıkça göstermektedir.

Her ne kadar birtakım kurallar üzerine bina edilmiş olsa da, İslam dini hoşgörü ve güzel ahlakı ön plana çıkaran bir din olarak tam orta yerde durur. Ancak yazara göre bu dinlerin hemen hepsi aynı özellikleri, yani Tanrı denilen bir üstün varlığa inancı taşıdıklarından, onun gözündeki birdir. Budizm gibi dinleri ise birer ahlaki öğreti olarak gören Dawkins, onları adeta hiç hesaba katmamaktadır. Çünkü yalnızca evreni yaratmakla kalmayıp içindeki her şeyi denetim altında tutan bir üstün varlığa inanç, yazarın gerçekte problem edindiği konudur. Voltaire ve Paine gibi deist aydınlanmacıların Tanrısını bu üç dinin Tanrısından ayıran yazar, bu Tanrıyı şöyle tanımlar: “Deist Tanrı, amacı tamamen fizik yapmak olan bir fizikçi, matematikçilerin ilki ve sonuncusu, tasarımcıların en yücesi, evrenin bütün yasa ve sabitelerini oluşturandır... Emekli olmuş ve kendisinden bir daha haber alınamamıştır.”⁶ Dünyayı tasarladıktan ortadan kaybolan bu Tanrı inanişinden dolayı deistlerin pek çok saldırıya uğradıklarını belirtse de, günümüzde deistlerin ateistlerle çelişip teistlerle daha yakın olduklarını söylemek zorunda kalmıştır. Nihayetinde her iki tarafın da temel görüşü bir tasarılayıcı varlık olan Tanrının varlığıdır.

3. Laiklik, Amerika'nın Kurucuları ve Dini

Dawkins, amerika'nın kurucularının genelde deist olduklarını kabul etmesine rağmen, günümüzde yaşamaları halinde kesinlikle ateizm taraftarı olabileceklerini iddia etmektedir. Çünkü onların konumları, dinden tamamen kopmalarını engellediği için daha ılıman olarak laik bir tutum benimsemişlerdir. Senatör

Books, 1967, s. 145.

⁶ Dawkins, *The God Delusion*, s. 38; *Tanrı Yanılgısı*, s. 43.

Goldwater'ın önemli bir sözünü alıntılararak bunu kanıtlamaya çalışır, ki bu konuşmada senatör Tanrının adını bir tartışmada kişinin Tanrının adından daha güçlü bir müttefik öne süremeyeceğini, ancak Tanrının adının idareli kullanılması gerektiğini söyler. Bunun nedeni, her cemaatin kendi görüşlerini devlete kabul ettirme girişimleridir. Washington tarafından Amerika'nın Hıristiyan dini üzerine kurulmadığı gibi diğer dinlerin mensuplarına karşı bir öfke taşımadığını da alıntılaman yazar, bugün Amerika'nın Hıristiyanlık dünyasının en dindar ülkesi olmasını garip bularak bunun çelişki olduğunu öne sürmektedir.⁷ Oysa en çok kilise olan İngiltere'de ise din hoş bir sosyal meşgale olup neredeyse din olmaktan çıkmıştır.

Yazarın hoşgörüyeye bağlı olarak muhafazakarlığın arttığını söylemesi de kendisi için bir çelişki gibi durmaktadır. Zira özgürlüklerin insanları dinden uzaklaştırdığı ve dünya malına daha çok bağladığı bir gerçektir. Dawkins, bugün Amerikan halkı arasında dinsel fanatikliğin arttığını belirtip bundan yakınması, çürütmeye çalıştığı hipotezin merkezi konumunda bulunan Tanrının başarısı olarak görmesinden mi yoksa ateistler açısından gerçekten endişe verici bir durumun bulunmasından mı kaynaklandığını kestirmek güçtür. Her ne olursa olsun, Amerika'nın kurucuları rolündeki bazı kimselelerin ateist olduğuna olan inancı kendisini teselli eder görünmektedir. Bunun işareti ise, bu egemen zümrenin dini devletin yapısından uzaklaştırarak laik dünya görüşüne devleti geri döndürme girişimleri olmuştur. Jefferson'un soyut varlıklardan bahsetmenin yokluktan bahsetmek anlamına geleceğini ve varolanlarla yeterince meşgul olduğu için bir de varolmayan şeylerle uğraşmak istemediğini ifade eden konuşmasına yaptığı atıftan sonra, onun dinin insanlığın üzerine doğan en sapık sistem olduğu yönündeki sözlerinden de bu kişinin deist olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Ancak en ilginç alıntı ise John Adams'ın mealen şu sözleridir: "İçinde din bulunmasaydı, bu dünya mümkün dünyaların en iyisi olabilirdi."⁸

Dawkins'in laiklik konusundaki hassasiyeti, Amerika'da yaşa-

⁷ Dawkins, *The God Delusion*, s. 40; *Tanrı Yanılgısı*, s. 45.

⁸ Dawkins, *The God Delusion*, s. 43; *Tanrı Yanılgısı*, s. 48.

yan bütün ateistlerin büyük sorunlarla karşılaştıklarına hatta kimlik sorununa kadar varan bir öfkeye maruz bırakıldıklarına olan üzüntüsünden dolayıdır. Bunun en büyük örneği, Bush'un bir soruya verdiği yanıtta kendini gösterir. Ateistlerin vatandaşlık ve vatanselverliklerinin eşitliğini onaylayıp onaylamadığı yönündeki soruya, Bush, onların bu niteliklerinden emin olmadığını, çünkü Amerikan milletinin Tanrının emrinde olduğu yanıtını vermiştir. Oysa yazara göre Jefferson ve diğer meslektaşları, ne olurlarsa olsunlar insanların dini görüşlerinin kendilerini ilgilendirdiği yönünde tavır takınan tutkulu laiklerdir. Dawkins, ayrıca ateistlerin sayıca fazla olmalarına rağmen seslerini Yahudiler gibi duyuramadıklarından hatta seslerinin kesilmek istendiğinden yakınıdır. Çok sayıda ateist senatör ve vekil olduğunu ve seçilebilmek için seçmene yalan söylemek zorunda kaldıklarını öne süren yazar, bunu şu vecizeyle örneklendirir: "Genel olarak kabul edilir ki, ateizmin kabul etmek, herhangi bir başkan adayı için bir anlık siyasi intihar olurdu."⁹

Dawkins'in laiklik özleminde dine yer olmaması bir yana, dinin tamamen ortadan kaldırılması vardır. Eski Amerikalı laik yöneticilerin bugünün yönetimi görmeleri halinde irkilebileceklerini söyleyen Dawkins, bu kimselerin Amerika yerine laik Hindistan'da yaşamayı isteyeceklerini, çünkü onların hayalindeki laikliğin bu memlekette gerçekleştiğini ifade etmektedir. Her ne kadar Gandhi bir Müslüman da olsa, halkına hiçbir ayırım yapmamış ve onlara eşit haklar vermiştir. Hindistan gibi pek çok dinin bir arada yaşadığı bir ülkede, bundan başkasının da olmayacağını ve gerçek milliyetçiliğin böyle bir laiklik olduğunu Nehru vasıtasıyla söylemiş olmaktadır. Hindistanda laiklik öncesi dinler arası bir katliam yaşanmasının bitip bütünleşmenin olmasını dahi hazmedemeyen yazar, deist Tanrının her ne kadar tektanrı dinlerin Tanrısından iyi ve ilerici olsa da, yine de Tanrı olduğunu ve bu yüzden hayal ürünü olmaktan uzak olmayıp geçmişte varolmasının da imkansız olduğunu belirtir. Ona göre her tür Tanrı için Tanrı hipotezi geçersizdir, ayrıca olasılık kanunları tarafından çürütülmeye de çok yakındır.

⁹ Dawkins, *The God Delusion*, s. 45; *Tanrı Yanılgısı*, s. 49.

4. Bilinemezliğin Eksikliği

Dawkins, hem inançlı olana hem de ateiste inanma ya da inanmama nedenleri olduğu için saygı duyan, agnostik olanları aşağılayan bir hocasından örnek vermekle birlikte, bilinemezci düşüncenin aslında mantıklı olmayan bir davranış biçimi olmadığını söylemektedir. Nasıl ki dünya dışı olan bir şey, örneğin uzayda yaşam ucu açık bir soruysa, dünyanın dışında olduğu düşünülen yani dünyaya aşkın ancak müminin kalbinde içkin olduğu söylenen bir varlık hakkında konuşmak da ucu açık bir şeydir. Uzayda yaşamın olup olmadığı yönünde kanıtlar her iki yönde de olabilir ancak yazara göre Tanrının varlığına ilişkin kanıtlar tek yönlüdür. Dawkins'e göre bilinemezcilik bilimsel açıdan uygun bir duruş olsa bile, Tanrı konusunda durumun aynı olmaması gerekir.

Bilinemezliği iki kısma ayıran Dawkins, geçerli olanın geçici bilinemezcilik olduğu konusunda ısrarcıdır. Aslında uygulamada geçici bilinemezcilik, lehte ya da aleyhte bir kanıt ortaya çıkana kadar tarafsız olmak anlamında mantıklıdır. Böylesi bir agnostik düşünce, kanıtın aslında olduğu ancak henüz tarafımızdan elde edilemediği durumları içine almaktadır.¹⁰ Bir bilinemezlik çeşidi daha vardır ki, Dawkins'in asıl problemi bu tür bilinemezciliktedir. Çünkü bu guruba ait şeyleri savunanlarca öne sürülen bazı şeylerin kanıtlanması asla mümkün olmadığından, bazı bilim adamları ve felsefeciler tarafından meçhul kalmaya mahkum bırakılmıştır.

Örneğin benim renk kavramında yeşil olan bir şeyin sizin renk kavramınızda kırmızı olması gibi bir düşünce yapısıyla Tanrının da bizim tarafımızdan varolup olmama yönünden asla biline-meyeceği konusunu bir ve aynı tutarlar. Oysa Tanrıyla ilgili biline-

¹⁰ Dawkins, *The God Delusion*, s. 47; *Tanrı Yanılgısı*, s. 51. Burada Ayer'in bilinemezci tavrıyla Dawkins'in tavrının birbirine ne kadar benzediğini görebiliriz. Ayer tümevarım yoluyla bir önermenin kanıtlanamayacağını fark ettiği için gerçekte onun gelecek için kanıtlanamaz olmadığını savunur. Ancak bu tür önermelerin daha sonra yeterli bir gözlem sayesinde ilke olarak doğrulanabileceği varsayımından hareketle onların anlamlı oldukları varsayılmalıdır. Ayer'in diğer yüzünde dağların olup olmadığı hakkında bir gün doğruya varmak mümkündür. Böylece bilim olası olmak zorunda kalır ve mutluluğu savunan metafizik ve teoloji, bilim olmaktan çıkarak anlamsızlığa itilir. Bkz. Alfred Jules Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, çev. Vehbi Hacıcadıroğlu, İstanbul: Metis Yayınları, 1998, s. 14-5.

mezcilik birinci kısma girer ve belki bir gün Tanrı hipotezi hakkında kesin olarak bir şeyler söylenebilir. Ancak yine de yazara göre Tanrının olmadığı yönünde çok güçlü bazı bulgular söylemek mümkündür. Ünlü pozitivist Auguste Comte, bir zamanlar yıldızların yapısının bilinmeyeceğini öne süren bir astronomik bilimezciliği benimsemesine rağmen, daha kendi çağında bu problem çözülmüş ve onun asla bilinmeyeceğini ileri sürdüğü şeyler kanıtlanmıştır. Bu noktadan hareketle gelecekte pek çok konu açığa çıkabilir ve insanoğlu hiç bilinemez dediği şeylerin bilgisini elde edebilir.

Agnostisizm sözcüğünü literatüre taşıyan Huxley'in bilimezciliğin bir inanç değil bir yöntem olduğunu bildirmesine ve aslında bilimezciliği kendisine yol edinen birinin hiçbir inancının olmadığını söylemesine Dawkins'in karşı çıkışı, Tanrı hipotezinin de bilimezci kategoride değerlendirilmesi olmuştur. Çünkü ona göre bir şey hakkında bilgi sahibi olmamak o şeyin varlığını ya da yokluğunu bir temele dayandırmaz. Dawkins, Tanrının varlığının yalnızca bir varsayım olduğunu söylemesine karşın, sorunun evrenle ilgili bilimsel bir olgu olduğunu söylemekten geri durmamaktadır. Eğer bu konu evrenle ilgiliyse, bir gün bunun çözüleceği muhakkaktır; yok eğer değilse, bu sorunu çözmek için bilimin sınırlarının yetmeyeceği aşıkardır. Yazara göre eğer Tanrı gerçekten varolsaydı, konu hakkındaki çözümü büyük bir gürültüyle sunar ve kökten hallederdi. İlginçtir ki, Tanrının varlığına hiç ihtimal vermeyen Dawkins şaşkıncu bir biçimde Onun varlığının yüzde ellinin altında olduğunu söylemektedir. Bu da bize ateistlerin bile bir sorudan korktuklarını yani ondan kaçtıklarını açıkça göstermektedir."Tanrı ya varsa?"¹¹

Tanrıya inanlarla inanmayanları sınıflandırma çabasına giren Dawkins, bilimezciliğin ateizme en yakın gurup olduğundan bahisle koyu ateizmin fazla taraftarı olmadığını ve kendisinin de ateist olmasına rağmen en koyu ateist sınıfına girmediğini söyle-

¹¹ Ateist bir yazarın Tanrının olması halinde evreni doğal süreçlerle açıklamanın ve bilimin kesin bildiğini sandığı şeylerin yanlışlanmasının mümkün olduğunu ancak şimdiye kadar böyle bir şey olmadığını söylerken, eldeki verilerin de Tanrıyı yanlışladığını belirtmeyi ihmal etmemektedir. Bkz. Victor J. Stenger, *God: The Failed Hypothesis*, New York: Prometheus Books, 2007, s. 231-3.

mektedir. Ancak yazar yine de bir şeyin bilinmemesinin o şeyin bilinmesiyle bilinmemesinin eşit olmadığını ve bunun özellikle Tanrı hipotezinde daha açık olduğunu söylemekten geri durmamaktadır. Buna Russell'ın kutsal demlik kurgusunu örnek veren yazar, kimsenin Tanrıyla demliği bir tutup ona tapmayacağını hatırlatarak bilinemezliğin yetersizliğini göstermeye çalışmaktadır.¹²

5. NOMA

Dawkins, ateizm konusunda ve özellikle Tanrının bilimsel anlamda çürütülmesi meselesinde kendisini eleştiren McGrath ve kendisine destek yaptığı Stephen Gould'un düşüncelerinden rahatsız olmuş görünmektedir. Zira Gould bilimin Tanrının doğayı kontrolü konusunda hüküm beremeyeceğini ve dolayısıyla bu konunun ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir olduğunu söylemiş ve de bilimin konularının bunlar olmadığını ifade etmiştir. Oysa yazar, meslektaşının haklı uyarılarını pek dikkate almamak bir yana onunla alay eder gibi bir tavır sergilemektedir. Çünkü Dawkins'in sorunu doğayı Tanrıya bırakma ya da Tanrı hipotezinden elini çekme uyarılarının inançsız bir bilim adamı olarak kendisinde yarattığı affedilemez inançsızlık dürtüsünü söndüremeyişidir. Gould'un ifadeleri her ne kadar filozoflar tarafından sürekli tekrarlanmış olsa da, bir bilim adamının kendisinin böyle bir ifadeyi haklı bulması Dawkins açısından yadırganacak türdendir. Yazar bir nebze haklı da olsa yani evrenin yaratılışı ve işleyişini konu alan bilimin diğer konulara el atmaması gerektiği abartılı bulunsa da, Gould'un şu sözü çok yerindedir: "Bilim kayaların yaşını, din çağların dertlerini anlar; bilim cennetin nasıl yapıldığını, dinse cennete nasıl gidileceğini araştırır."¹³

Martin Rees'in bilimin kendi sahasında kalması ve bilimin erişemeyeceği alana yalnızca felsefecilerle ilahiyatçıların girmesi gerektiği yönündeki bilimin ötesine uzanan şeyler hakkında Tanrı araştırmacısına değer veren açıklamalar da yine Dawkins tarafından kabul edilemez görünür. Ona göre eğer bilim adamları bu alana

¹² Dawkins, *The God Delusion*, s. 50-2; *Tanrı Yanılgısı*, s. 54-6.

¹³ Dawkins, *The God Delusion*, s. 55; *Tanrı Yanılgısı*, s. 59.

erişemezse ilahiyatçıların da erişme yeteneği yoktur, çünkü böyle bir alan varsa onları da aşmalıdır. İlahiyatçıların derin kozmolojik konularda bilim insanlarının bile erişemeyeceği hangi şeyi sunabilecekleri elbette tartışma götürür, ancak ilahiyatçılarla alay edercesine sorgulamaya kalkan bir adama da bilim adamının hangi değer alanında ve hangi yöntemle at oynatabileceğinin sorulması gerekir.

Yazarın kendisinin de kabul ettiği şekliyle bilimin asla kavrayamayacağı birtakım anlamlı sorular vardır ve eğer gerçekten ileride her soru nihayetinde çözülebilirse, bu sorular neden çözümsüz kalacaktır. Burada yazarın kendisiyle açıkça çelişkiye düştüğü görülmektedir. Dawkins'in Gould'u birilerine yaranmak için eserinde ilahiyatçılara değer atfettiği şeklinde itham etmesi ise bilimselliğe ve bilim adamına yakışmayacak türden saçmalıklardır. Bu açıdan yazarın kendisinin de kime yaranmak için bu yolu tuttuğu ve neden böyle bir girişim içine girdiği sorulabilir ve sorulması da gerekir. Çünkü Tanrı hipotezi gibi gerçekten çok zor ve çok ciddi bir konuda sıradan tartışma ve sataşmalara girişmenin anlamsızlığı bir yana, konunun genişliği açısından yazarın gerekli ilahiyat hatta felsefe altyapısına sahip olmadan ve bu alandaki mütevazı insanları aşağılayarak sanki kesinmişçesine görüşler beyan etmesi ve ahkam kesmesi gerçekten abesle iştigaldir. Her fırsatta aynı şeyleri tekrarlayanın ve aynı kişilere sataşmanın da hiçbir anlamı yoktur.

Doğüstü bir varlığın olup olmadığı problemi yazarın dediği gibi bilimsel olsa bile, şu an için böyle bir şeyin imkânının olmadığı açıktır.¹⁴ Hatta doğanın tam olarak ne olduğu sorusu bile fizikçileri şaşkına çevirirken, bir biyoloji insanının evrenin sınırlarını ve Tanrının olup olmadığını araştırmaya girişmesi ve bunu popüler kültürün alelade diliyle yapmaya çalışması, gerçekten yadırganacak cinsten bir durumdur. İşi yalnızca din adamlarıyla ve insan eliyle tahrif edilmiş sözde kutsal kitaplardaki ifadelerle dalga geçmek olan bir

¹⁴ Eskinin en ünlü ateistlerinden olan Flew, bilimsel keşiflerin ve düşünsel nedenlerin kendisini Tanrıya inanmaya nasıl götürdüğünü anlattığı eserinde Tanrıyı kanıtlanmanın sırf bilimsel bir şey olmadığını, Tanrısal olanın deney ve denklemlerle değil de bunların ortaya koyduğu yapıların anlaşılmasıyla gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Bkz. Antony Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, çev. Hasan Kaya & Zeynep Ertan, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2008, s. 145.

yönteme başvurmak olan bilim adamının, eskiden bilim diye biline mitolojik şeylere gülüp geçtiğini hatırlaması ve günün birinde kendisine gülüneceğini unutmaması gerekir. Eğer bütün dinleri iyi bilen bir dinler tarihi uzmanı değilseniz, bilmediğiniz inançların Tanrısını diğerleriyle eş tutup saldırmanın hiçbir kıymeti harbiyesi olmaz.

6. Büyük Dua Deneyi

Büyük dua deneyinden kasıt, duanın hastalığa bir yararının olup olmadığını incelemeye çalışan kişilerce yapılan ankettir. Dua etmek hastalığa çare olabilir mi sorusu, bir bakıma dini tecrübe alanına girer. Çünkü dua ve karşılık alma meselesi, mümünün içsel sorunu olarak yalnızca dinin pratik yönün oluşturur. Bunu Tanrı hipoteziyle ilişkilendirmek, yazarın başta belirttiği dindarların zihinlerindeki Tanrı izlenimini yahut kutsal kitaplardaki kaba duran ifadeleri hesaba katmadığı, derdinin yalnızca Tanrı hipotezi olduğu şeklindeki sözleriyle çalışmaktadır. Her ne kadar dua eden kişi duasını aşkın varlık olan Tanrıya etmiş olsa da, Tanrının buna cevap vermesiyle Onun varolması arasında kurulan analogi yine de saçmadır. Zira Tanrı gerçekten varsa ve her şeye gücü yeten bir varlık olup istediğini yapabiliyorsa, yapılan her duaya karşılık vermek zorunda değildir. Kaldı ki Dawkins din ya da dindar derken yalnızca Hıristiyan dünyasını baz almakta ve başta da belirttiği gibi diğer dinleri fazla bilmemektedir. Öyleyse bu deney yalnızca Hıristiyanları bağlar, diğer dinlerin mensuplarının bu du deneyinden bağımsız olduğu anlamı çıkar. Belki diğer dinlerde de belli şeyler varsa bile, yazar bundan pek haberdar görünmemektedir.

Templeton Vakfı adına fizikçi Russell Stannard tarafından hazırlıkları yapılan ve Herbert Benson tarafından gerçekleştirilen dua deneyinin kapsamı, bir kısım hastaya dua edilmesi ve bir kısma da edilmemesi olarak belirlenmiştir. Dua edilenlerin imdadına acaba Tanrının yetişip yetişmeyeceği sorusu gündeme getirilerek, adeta bir Tanrı sınaması yapılmıştır.¹⁵ Büyük paralar harcanan deneyde kiliselere isim verilerek hastaların bazılarında dua etmeleri sağlanmış

¹⁵ Dawkins, *The God Delusion*, s. 45; *Tanrı Yanılgısı*, s. 66.

ve insanların dini duyguları istismar edilmiştir. Böyle bir deney ancak günah çıkartma heveslisi papazların alet olması gayet doğaldır. Oysa diğer dinlerde böyle şeyler olması mümkün değildir, özellikle İslam dininin temel kurallarından birisi, kişinin duasını kendisi etmesidir. Aracı kabul etmeyen dinlerle aracı kabul edenleri aynı safta tutmak ve birisiyle geçtiği dalgayı sanki diğeri de öyleymiş gibi onunla da geçmek, inanlığa yakışmayan bir davranıştır. Dua edilenlerle edilmeyen hastalar arasında sağlık yönünden bir fark olmaması Tanrının olmamasıyla asla bir tutulamaz. Swinburne'ün karşı çıkışını da anlamsız bulan yazar, filozofun Tanrıyı kandırma olarak gördüğü bu deneyi eleştirmesini küçümseyerek onun acı çekmeyi sabırlı ve cesur olma erdemi kabul etmesini yadırgarken, Hiroşima'ya atılan bombadan ölenler ve Yahudi katliamı konusundaki duruşunu da yine teizmin tipik bir yobazlığı olarak görmektedir.¹⁶ Para kaybı konusunda ise Dawkins'in din adamlarının topladığı paralardan bahsederken düştüğü dehşete burada düşmediğini görmek de ayrıca ilginçtir.

7. Neville Chamberlain Evrimciler Okulu

Dawkins, yeniden Amerika'ya uzanmakta ve her türlü siyasi güç ve finansa sahip insanlar tarafından evrim kuramını savunanların ciddi tehlike olduğundan bahsetmektedir. Bu tehditlere karşı oluşturulan evrim savunma lobisi, giderek içine dindarları hatta ilahiyatçıları da alarak güçlenmiştir. Yazara göre kendi dinlerinin adını kötüye çıkardığına inandıkları yaratma kuramını terk ederek evrimi benimsemişlerdir. Çünkü onlarda bir tür ilgi çekme dürtüsü olduğundan kendilerini ilgi çekme amacıyla yanlış yönlere yani NOMA'ya yöneltmişlerdir. Bu ise dinin bilimin üzerinde bir tehdit oluşturmadığını, aksine bilimle dinin gerçekte bağımsız ve ayrı olduğuna inanmaya insanları sürüklemiştir. Düşmanlarının düşmanını dostları sayan bu okul mensupları, ateistleri kendilerini desteklemek yerine dindar ve cana yakın insanlara saldırdıklarını söyleyip

¹⁶ Richard Swinburne, *The Existence of God*, Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 246. Ayrıca dua deneyiyle ilgili söylemek gerekirse, tanrının bize görev vermediği şeyler hakkında kendimize vazife çıkarmamız gereklidir. Bkz. Swinburne, *Tanrı Var mı*, çev. Muhsin Akbaş, Bursa: Arasta Yayınları, 2001, s. 13.

dursalar bile, kendilerini destekleyen ateist gurup olmamıştır. Çünkü onların zannettiği gibi, tartışma yaratılışla evrim arasında değil, hurafeyle akıl arasındadır.¹⁷

Dawkins, yaratılışı savunanlarla ortak yönünün olduğunu söylemesine rağmen yine de yaratılış teorisinin olmadığını teistlere saldırmaya çalışmaktadır. Yaratılış kuramını savunanların bilim sahasının bağımsızlığına saldırmaktan geri durmayacaklarını iddia eden Dawkins, bu insanların her yerde evrimci ve ateist aradıklarını ve ahlaksızca kendisi gibi ateist ve evrimci olanlara saldırdıklarını anlatmaktadır. Bu insanların gözünde ateistler birer sapık ya da terörist olmak yanında kirli pençelerini her şeye geçirmeyi amaç edinirler. Başından geçenlerden verdiği örneklerle durumu daha bir vahimleştirir yazarak, dindarların suçlarını dine atfeder görünmektedir.

8. Küçük Yeşil Adamlar

Bu konuyu ele almak, her bilim adamının daima ilgisini çekmiştir. Evrenin sınırlarını çizmeye ve dünyamız haricinde başka yerlerde hayat olup olmadığını anlamaya çalışan bilim insanlarını meşgul eden bir konu olarak uzayın derinliklerinde bilmediğimiz türden canlıların varlığı halen tartışmalı bir konu olmasına rağmen yazarı ilgilendirmektedir. Oysa Tanrı hipotezini bile bilimsel olmadığı gerekçesiyle bir kenara koyan yazar, gelecekte kanıtlanacağı umuduyla kabul ettiği ve bilimsel diye nitelediği bir konuya girmektedir.

Paul Davies'in ördek denklemi, evrende bağımsız bir şekilde evrim geçiren medeniyetlerin sayısının sayılamayacak kadar çok olduğunu söyleyen bir olasılık hesaplama denklemidir. Ancak bu Dawkins bu denklemin hiç ya da hemen hemen hiç olasılığının olmadığını söylerken burada mantıklı olanın bilinemezci bir tavır olduğundan yanadır. Ancak tek yaşam yeri olarak dünyayı farz etmekle boş bir şeyle meşgul olup vakit harcamış olmak, insanın olağandışı bir mekanda yaşadığı duygusunu vermektedir. Oysa günümüzde bilimin ilerlemesiyle yeni yeni güneş sistemleri hatta

¹⁷ Dawkins, *The God Delusion*, s. 67-8; *Tanrı Yanılgısı*, s. 69-70.

galaksilerin var olduğunu bilmek kolaylaşmıştır. Bu yüzden günümüz tahminleri artık geçmişte olduğu gibi sıradanlık ilkesine göre yapılmamakta, ördek denkleminde sunulan listedeki o zamanın anlaşılmasız gelen şeylerinde bir kısmının artık bilinmesiyle bu konuda daha az agnostik durumunda kalınmaktadır. Bu Dawkins açısından günü geldiğinde Tanrının da bilinmeyen bir şey olmaktan çıkacağını ve olmadığını konuşulacağını söylemektedir. Comte için bile imkansız görülen pek çok artık imkan alanının içindeyse, gün gelir pek çok şey de bilimin alanına dahil olup bilinebilir.

Dawkins Tanrı varsayımını insanüstü ve doğüstü kavramlarıyla ilgili tuttuğunu söylese de, kitap boyunca daima dindarların safiyane yaptığı eylemleri de aşağılar tarzda kendisine kaynak gösterecektir. Düşünelim ki, teleskoplar dış dünyadan bir sinyal almış olsunlar. Bu bizim evrende yalnız olmadığımızı ortaya çıkarmaktan ziyade bizimkinden daha gelişmiş zihinleri de bize haber vermiş olmaz, hatta daha düşük zekalı birisi de bu sinyali gönderebilir. Bir bilim adamı olan Jocelyn Burnell dışardan bir sinyal aldığını söylemiştir. Bunun gibi pek çok titreşimin ne anlama geldiğini günün birinde öğrendiğimizde, bunun büyük zeka değil, fizik olduğunu kabul etmek zorunda kalırız.¹⁸

Ancak dışardan gelen bu titreşimin bizden çok daha zeki beyinler tarafından sunulmasını ileri sürmek de belki akla aykırı olmaz, ancak böyle bir durumda bile yazara göre, bu varlıklara ulaşma onlara tapınma anlamına da gelebilir. Bu denli zeki varlıkların medeniyeti bir ilahiyatçının zihninde insanüstü gibi gelse bile, Dawkins bu tür medeniyetin doğüstü olmadığını Ortaçağa gönderilmesi önerilen günümüz teknolojisini örnek vererek anlatmaya çalışmaktadır. Ancak yazarın unuttuğu önemli bir nokta daha var ki, o da eski çağlarda yapılan bazı yapıların hala nasıl yapıldığının anlaşılabilmesidir. Bu da Dawkins'in böylesi tahminiyle çelişkilidir ve onu yalanlamaktadır. Tanrıyla bu tür zeki varlıklar arasındaki fark onların kökenlerinde yatar dese de, doğüstü diye neyi tanımladığımız zaten tartışmalıyken böyle bir anlatım eksik kalmak zo-

¹⁸ Dawkins, *The God Delusion*, ss. 70-2; *Tanrı Yanılgısı*, ss. 72-4.

rundadır. Çünkü bize göre doğa diye nitelenen şeyin ötesinden gelen bir varlık yine de doğaötesi olmak durumunda kalır. Dawkins'in çırpınışları açıkçası evrimin aleyhine sonuçlanacak bir zeki varlıkla kendi görüşlerinin çeliştiğini anlamasıdır. O halde Tanrıyı doğanın bütünü olarak gören filozoflar ve teologların hangi kefeye konulacakları yazara sorulmalıdır. Tanrı hipotezinin bunun neresinde durduğu gerçekten tartışmalı bir konum arz etmektedir.

Kaynaklar

Ayer, Alfred Jules, *Dil, Doğruluk ve Mantık*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Dawkins, Richard, *Tanrı Yanılgısı*, çev. Tunç Tuncay Bilgin Kalisto, İstanbul: Kuzey Yayınları, 2008.

Dawkins, Richard, *The God Delusion*, London: Bantam Press, 2006.

Flew, Antony, "Theology and Falsifications", *Philosophical Essays*, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 1998.

Flew, Antony, *Yanılgı Tanrı Varmış*, çev. Hasan Kaya & Zeynep Ertan, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2008.

Freud, Sigmund, *Moses and Monotheism*, trans. Katherina Jones, New York: Vintage Books, 1967.

Stenger, Victor J., *God: The Failed Hypothesis*, New York: Prometheus Books, 2007.

Swinburne, Richard, *Tanrı Var mı?*, çev. Muhsin Akbaş, Bursa: Arasta Yayınları, 2001.

Swinburne, Richard, *The Existence of God*, Oxford: Oxford University Press, 1985.